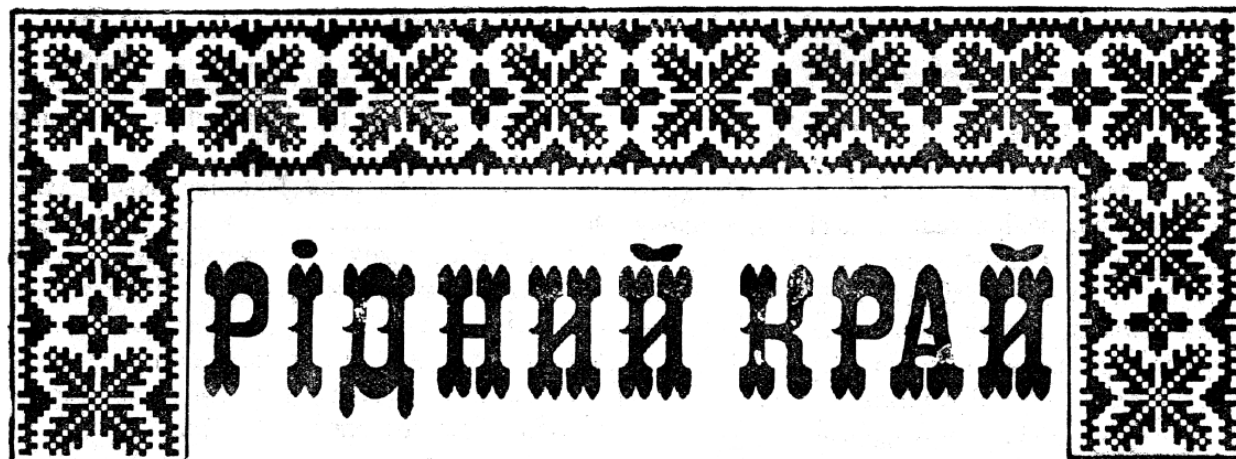

У «Рідному краї» про «Рідний Край»

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 36. (Вийшло 17 Лютого 1910 р.)

(До рочкику 1909-го).

Ніна Степаненко

ЧАСОПИС «РІДНИЙ КРАЙ» (1905–1916) НА ВІСТРІ ЧАСУ

«Рідний Край», що виходив у світ з 1905 року до року 1916, – часопис поліфункційний: науковий, художній, економічний, політичний. Художня та наукова сторінки його знайшли своїх прискіпливих дослідників. Економічному й політичному змістові цього видання присвячено лише поодинокі праці. А тижневик, між тим, послідовно фіксував перебіг економічного й – особливо – політичного життя. За цим важливим виданням початку ХХ століття легко відтворюються тодішні досягнення і втрати в різних значущих для суспільства сферах. «Рідний Край» став справжнім ретранслятором усього, що діялося на той час в імперії й далеко за її межами. Обиралися різні форми донесення новин – повідомлення, аналітичні огляди, окремі рубрики, замітки, реклами тощо. Широту спектра всього повідомлюваного засвідчують заголовки, як-от: «Новий закон про вибори в Государственну Думу»¹

¹ Тут і далі збережено мовні оригінали текстів, надрукованих у тижневику «Рідний Край».

[1905. – Число 1], «Що діялося в Росії за останню половину минулого року» [1905. – Число 1], «З'їзд у Полтаві для вияснення справи про землю і про потреби селян» [1905. – Число 1], «Життя по інших державах» [1905. – Число 1], «До Полтавського Губернського Земського зібрання» [1905. – Число 1], «З життя в Росії» [1905. – Число 1], «Що діється по інших державах» [1905. – Число 1], «З життя на Україні» [1905. – Число 3], «Де-що про Галичину» [1905. – Число 4], «Полтава, 4-го марця 1906 року» [1905. – Число 9], «По Україні» [1906. – Число 9], «Посли до державної думи. Од Полтавської губернії» [1905. – Число 10].

Важливо, що видавці часопису тримали руку на пульсі доби, одним зі своїх основних завдань уважали висвітлення всього найсуттєвішого, що тоді відбувалося і впливало на розвиток суспільства. Особливу цінність мають публікації, у яких уміщено аналітичний опис збіглих подій певного періоду.

Так, у статті «Що діялося в Росії за останню половину минулого року», підписаної криптонімом Л. Ж. [1905. – Число 1. – С. 8–12], представлено «огляд подій минулого року з тією, яка межує сучасну Росію з порядками старого державного ладу». Мовиться, зокрема, про «закон 6 августа про Государственну Думу», яким «Царь признав неминучу потребу змінити державний лад». Наголошено, що новостворений документ не відповідав запитам освічених людей і народу загалом передусім тому, що Дума не мала анінайменшого впливу на які-небудь зміни в законі. Критично оцінено чинну виборчу систему: «...члени Думи повинні були вибиратися не усім народом, а де якими людьми: з панів, і купців – заможнішими, а з селян – тільки тими, що були-б наче просіяни через чотири сита... Не дано було ні свободи слова і печатання (друку), ні свободи зборів і союзів (спілок), а без сіх вільностей, усякий зна, неможливо упорядкувати життя людей і обстоювати як слід їхні права». Цю законодавчу колізію громадськість оцінила по-різному: на переконання одних, Думу «треба бойкотувати», варто «добиватися справжнього конституційного ладу», а це можливе за умови не сесійного, а всенародного голосування; інші свідомі того, що Дума має зберегтися, але неодмінно змінити свій уклад, «поширити свої права». Усі недобрим знаком уважали те, що «Думі не давалося право змінити уклад її». Автор статті констатує, що в імперії, яка позиціонувала себе демократичною, не було навіть натяків на демократію. Це промовисто потверджує заява московського генерал-губернатора, з якою він звертається до земських і городських гласних. Через неї доведено широкому загалові, що «незабаром буде виданий закон про Государственну Думу, і що після об'яви того закону вже не можна буде прилюдно балакати про зміну державного ладу». Висловлено ще й таку категоричну вимогу: «...коли зійдуться у Москву земські і городські діячі з інших губерній <...> то він (генерал-губернатор. – Н. С.) розжене той з'їзд».

Ці диктаторські плани не були зреалізовані: з'їзд відбувся 12–15 вересня в Москві й ухвалив таке: Дума може й повинна змінювати та видавати закони; вибори до Думи повинні бути всенародними; мають запанувати «вільности слова, зборів, спілок і страйків (забастовок)»; треба наділяти землею безземельних і малоземельних селян, а також знижувати орендні ціни на землю. Та найосновнішим рішенням стало те, що «усяка крайіна російської імперії або народ иньшої, ніж великоруси, нації, має право здобути собі автономний уклад. Коли-ж край, або народ, має автономію, то він може і повинен завести собі порядки, які відповідають місцевим потребам, може скласти сейм з виборних від усього народу свого, а той сейм буде вже порядкувати своїм краєм, видавати закони, які потрібні для краю,

розкладати податки і видатки, завести учення в школах на своїй мові і багато чого иньшого, що вимагає народ свій».

Це право, зрозуміло, повинна мати не лише Польща, Литва, а й Україна. Усім добре відомо, що демократичну норму, про яку йдеться, Російська імперія поклала під сукно. Пролежала вона там довго, власне, аж до кінця 80-х років ХХ століття, коли, здавалося б, незрушима імперія, переживши стадію, поіменовану СРСР, урешті-решт спочила в Бозі. Цей розпад покровоково наближали й ті події, які відбулися відразу після з'їзду земських діячів: усю Росію охопив страйк залізничників, який автор аналізованої статті називає дивом, «якого не бачила і не чула не тільки Росія, а навіть і по всій Європі не було такого». Царизм не хотів поступатися, але змушений був це зробити й видати маніфест, у якому задекларовано, зокрема, таке: цар «поклав в обов'язок начальству виконати його тверду волю: дарувати людям свободу віри, слова, зборів, спілок і недоторканність особи <...>, поширити виборче право, установить, щоб ніякий закон не видавався без ухвали государственной думи, і щоб дума мала право догляду за начальством, яке повинно все робити по закону». Перемогою страйкарів слід уважати з'яву невдовзі після маніфесту наказу про амністію політичних злочинців.

Особливістю розглядуваного тексту-повідомлення є й те, що в нього органічно вкраплено більшою чи меншою мірою суголосні основному змістові факти: замирення з Японією (з такою авторською оцінкою цієї історичної події: «мир був безславний, як безславна і уся війна»); розрухи в Польщі, Фінляндії, на Кавказі. Вияскравлено і ще одне важливе питання – прагнення всіх народів до автономії: «...як будуть вони самі порядкувати своїм краєм, підлягаючи все таки Російській державі, то не буде там ні сварки між ними, ні здирства і утиску від чиновників з чужого народу набраних».

Проблему, винесену в заголовок статті – «Що діялося в Росії за останню половину минулого року», різновекторно висвітлено. У читача складається системне враження про все, що діялося в середині імперії й за її межами. Ознайомлення з цими й багатьма іншими матеріалами подібного змісту не залишило байдужим читачів. Маємо всі підстави твердити, що часопис формував громадську думку, гуртував люд, передусім простий, указував йому на можливі шляхи виходу із ситуацій, у яких йому випадало не з власної волі опинятися.

Серед публікацій чимало таких, які докладно характеризують події й супроводжуються ґрунтовними висновками. Наприклад, у замітці Григорія Коваленка (йде під криптонімом Г. К.) «З'їзд у Полтаві для вияснення справи про землю і потреби селян» [1905. – Число 1. – С. 14–17] у най-

конкретніших деталях висвітлено полісюжетну розмову, що відбулася між виборцями від селян і панами, у центрі якої – наболіле земельне питання: «Скільки треба землі, щоб дати її малоземельним і безземельним селянам; де взяти стільки землі, скільки потрібно, як саме взяти; яким способом віддавати землю селянам». Активні учасники полілогу-дискусії – селяни: Голтвяниця (від Байраківської громади), Оливенко (від Єлисоветинської громади), Лилаченко (від Свинківської громади), Блоха (виборний із Решетилівки), Кухарь (виборний від Диканської громади), Мороз (виборний від Демидівської громади). Щоб пересвідчитися в конструктивності пропозицій, які надходили від тих, хто ходив біля землі і мав сто рук, у сміливості висловлених думок, наведемо такий фрагмент із дискурсу, що утворює специфічну структуру («текст у тексті»), полтавця Григорія Коваленка: «Селянин Голтвяниця казав, що все нещастя виходить від панів-поміщиків, купців, чиновників-казнокрадів; вони „набастували” собі землі, будинків, грошей, усякого добра. „Подивіться, – казав він про панів, – вони повновиді і червоні, вони мають лакеїв і карети, а народ бідує і з голоду пухне”. По його думці, треба поперед усього зменшити арендну плату за землю. Народ тепер не може платити викупу за землю, хоч-би тую землю й дали людям на викуп. Далі Голтвяниця нарікав на духовних та монахів. У Києві, каже він, сидять монахи по 18 пудів ваги, а для чого вони здалися? Священники їздять тільки до багатих, цураються убогих, а справді мусили-б бути оборонцями убогих. Земські начальники теж тягнуть руку за панами. Народ проливає свою кров за отечество, а пани видумують „правовий порядок”, докладають цареві, буцім-то селяне-розбишаки і ще вимагають, щоб заведено було „усиленну охрану”».

Майстерно вклинювалися в розлогі та куці розповіді й охудожнені міні-дискурси, як ось цей: «Виборний від Грабинівської громади, Мороз, розказав, як тяжко жити у їх у селі: там платять по 6 рублів за випас на піску. А далі промовляв, що треба дати виборне право усім рівно, нікого не минаючи, щоб вибори були прямі і тайні.

– Значить, і всі жінки мусять вибирати? – спитав президент Е. Ганько.

Люде озвалися: – Так, і жінки.

– І баби? – знов спитав п. Ганько.

На те люде озвалися, що жінки – такі самі люде».

Нарешті, подамо «вироблені і прийняті <...> постанови (резолуції)», аби ще раз переконатися у важливості й результативності власне просвітницької та просвітницько-політичної діяльності, яку вів «Рідний Край»:

«1. Для наділення селян землею треба, щоб землі казенні, кабінетські, удільні і монастирські перейшли у власність народу без плати, землі багатирів – на та-

ких умовах, які будуть вироблені державною думою.

2. Питання про землю може рішатися тільки думою, вибраною рівним для всіх, прямим і тайним голосуванням, а тим часом полегкість селянам у землі може бути заведена зараз змогою і згодою селян з панами, через те зібрані просять управу завести у кожній волості комісії для примирення селян і панів.

3. У такій великій державі, як Росія, треба завести, щоб кожна країна сама для себе могла видавати місцеві закони і вдовольняти місцеві потреби; через те Україна, як особлива частка держави, що одрізняється від других часток з боку етнографічного, побутового та економічного, мусить бути самостійною у своїх місцевих ділах, автономною часткою цілої держави.

4. Треба зараз відмінити „усиленну охрану” і вивести геть козаків.

5. Треба зараз визволити усіх тих, що покарані за політичні діла.

6. Треба завести рівний для всіх суд, а земських начальників щоб не було, також і поліції по селах.

7. Треба знищити усі перешкоди для заведення вільностей, написаних у маніфесті 17 октябрю: між иньшим, треба дати повну вільність для селянських спілок».

Якщо представити суцільний політичний дискурс тижневика з позицій його тематичного спрямування, то в ньому чітко вицлюються три основні сторінки: 1) «Україна», 2) «Росія», 3) «Інші держави». Перша й друга сторінки тісно пов'язані між собою, що є цілком закономірним, адже над усім повідомлюваним тягнеться традиція тодішньої імперії, у складі якої перебувала Україна. Не зайвим буде подати зразок першої сторінки з притаманною їй поліфункційністю в плані змісту й широтою географії:

«с. Сари. Гадяцького повіту. Після видання маніфесту 17 жовтня за короткі часи волі заврушилися і наші селяне, прокинулись від довгого тяжкого сну, почали думати та радитися про пекучі питання свого громадського життя. Під приводом молодого промовця, добродія І. саряне і крутьківчане стали збиратись на мітинги, де промовці виясняли людям значіння маніфесту і тих „свобод”, які в ньому обіцяні. На один мітинг заявився був і крутьківський батюшка, М. С., а бажанням сказати й свою промову, але не мав ніякого поспіху, бо селяне не вірили в його щирість. Батюшка мусив покинути зібрання і після нього в церкві почав „розносити” тих, що промовляли на тому мітингу. Не вважаючи на це, селяне, зібравшись, зробили постанову, в котрій між иньшим домагались Установчої Ради. На дворі стала темність, наступав вечір. Люди померзли, і через те рішили вибрати двох уполномочених – одного од Сар, другого од Крутьків, котрі повинні були носити по хатах листи з постановою і зібрати підписи. Після цього люди мирно розійшлися,

мріючи про кращу долю, про щасливу годину, котрої вони так довго ждали.

Тільки не так сталось, як жадалось... Незабаром темною хмарою насунула „усилена охрана” і щасливі мрії зникли... „Свободи” знищені, зісталася одна „крамола”, пронісся свист нагайки і <...> сумно стало на селі. Охранителі швидко взялись вигонити „крамолу”. Перш усього почали „тягати” уповноважених. Сарський одкараськався тим, що, довідавшись про те, що начальство вишукує постанову, він сам приніс її до пристава, за що і отримав прощення. Крутьківський же не злякався, не згодився йти з поклоном до начальства і цим накликав на себе несподівану біду. Щоб знайти „крамольника”, становий, зібрав крутьківську громаду до волості і почав різними засобами примушувати громадян видати „агітатора”, лякав їх козаками, казав, що як не послухають його, то будуть покарані всі. Довго міркували про між себе селяне. Що робити? Не видати всім буде горе, а видати буде зрада, буде велика неправда і гріх, бо чого ж один понесе кару за те, в чому всі винні? Нарешті страх перед нагайкою пересилив почуття правди. І страшене, винуждене слово „розпни його” пронеслось по рядах і заглушило слабенький протест де-яких одиниць, що не згоджувались з більшістю. Поліція вже лагодилась арештувати „агітатора”, коли рознеслась чутка, що приговор викрали з волості. Знов почалась колотнеча. Поліція примусила крутьків <...> писати другий приговор. Тим часом нещасливий „агітатор” встиг зникнути з села і ніхто не знає, де він тепер є і що з ним. Цікаво знати, які міри придумала поліція в такому незвичайному становищі? Чи не заставить селян знайти ще одного „козла отпущенія”?

с. Нова-Добранка (Херсонськ. губ.). Село наше маленьке, бідне. Народ смирний і з убожеством мирився б, якби податками не витягали й останньої кровавої копійки. Наприклад, оце недавно, 22 лютого, наш староста скликає сход і каже, що він одержав від старшини приказ „вигнати” дві повозки під козаків, що мають їхати з с. Ревуцького в с. Павлівське. Ну, нічого робити, обібрали двох чоловіків. Спитали скільки візьмуть. Вони й кажуть: як-же їхати, коли болото по самі маточини? Староста-ж відмовляє, що якось та треба їхати, нічого не поробиш, бо начальство велить везти козаків. Тоді ті відповідають: як дасте 30 карб., то поїдимо. Гомоніли, гомоніли, та нічого не подіеш, як ніхто за менше не хоче везти. Таким чином і здерли з бідного й маненького (43 двори) села 30 карб. кривавих грошей на непотрібних нам козаків. А школи в селі немає. *Ів. Однокол-Звуковик*

Верходніпровський повіт (Катеринославщина). В студні минулого року тут почався аграрний рух, який захопив села: Дернівку, Куцозалівку, Успенське, Лихівку та інші. Селяне приїздили хурами в економію, запрягали панам коні і виряжали їх геть. Хліб і другі речі забирали. Скотину різали або виганяли в степ, а будівлі, сіно й солону палили.

Багато при цім було нерозумілих жорстокостей. Так, в одній економії ніби-то спалено 150 штук свиней; по других містах повирізувано скотині язики. Розказують, що й досі по степу блукають цілі зграї захлявливих телят і иньшої скотини. Всіх економій в Катеринославщині спалено і зруйновано ніби-то більш сотні.

В початку січня цього року прийшла чутка, що з Катеринослава послані козаки. Як почули про це селяне, то піднявся такий рух, як в часи „руїни”. Тікали за Дніпро, ховались по лісах, та островах; при цім де-які позамерзали. Забрані в панів речі вивози й кидали, або по ярах, або в островах по Дніпру. Приїхали козаки, привезено де-кілько гармат і почалась розправа. Пороли жорстоко, немилосердно: пороли так, що стояла кров калюжами. Багато селян покалічили; попереламували руки, ноги, повибивали очі тощо. Оповідують про це селяне скрегогучи зубами, з сльозами на очах. В однім селі селяне повбивали тих втікачів, що повертались після розправи. По других селах теж наміряються повбивати втікачів, які повтікали від катування.

Такий спокій збудували нагайками. Чи на довго? *М. Дніпровий*

с. Мануйлівка (Катеринославської губ., Новомосковського повіту). За часів „воли”, в с. Мануйлівці люди трошки було заворушилися. По празникам збирались у школі, читали газети, співали українські пісні, закликали промовців-українців, котрі розказували про давню волю і долю народу українського і про теперішнє життя. Мануйлівці скинули старого старшину Коржа і настановили нового Л., щирого українця. Заснували українську бібліотеку і т. ин. Аж ось город Катеринослав і другі місьця об’явили на воєнному стані і пішли арешти <...> арештовано у нас старшину Л., вчителя, ще чоловіка з десять, котрі й досі сидять в острозі. На час воєнного стану в селі Мануйлівці все замерло. *Мусій Шило*

г. Катеринослав. Наш город, як і иньші міста Російської держави, за останні місяці багато де-чого пережив. Переживає тепер він воєнний стан, котрий задавив у йому і по всій Катеринославщині життя. Багато забрано людей і поховано по тюрмах.

Дякуючи лихій годині, тутешні українці, які наважились були один час заявити людям про себе замовчали. Засновано було літературно-артистичне товариство „Просвіта”, але воно ще нічого не робить. Давно вже йшла балачка про видання української часописі, та заведений військовий стан спиняв здійснення сього. Та от недавно все таки вийшла українська часопись, та аж дві заразом. На жаль обидві сконфісковані, а одна кажуть, навіть зовсім припинена. *(В.)*

Суми Харківської губ. В перших числах лютого було увільнено з повітового земства по приказу генерал-губернатора 64 чоловіка „неблагонадежних” служачих, із котрих 4 канцелярських, а останні учителі й лікарі. Селяне в повіті zostались без лікарів, а кіль-

ко шкіл zostались без учителів. Політичними набита повна тюрма і земські буцегарні.

На днях хоронили інтеллігента, що захворів у тюрмі і умер у Сумській земській лікарні. Труну несли кілька інтеллігентів і робітники. За труною, як звичайно, ішов піп місцевої церкви. Тихо ішла процесія, і тільки зрідка можна було розчути сумне „Святий Боже”, котре співали провожаті. Та на півдороги хтось із провожатих заспівав „похоронний марш”. Піп зразу відмовився йти далі за труною і пішов до-дому, залишив мертвяка ховати тим, що виражали його на той світ. На другий день поліція арештувала де-кого з бралих участь у похоронній процесії.

с. Підлипне Конотопського повіту. Наші прихожани поставили в церкві нову кружку, на якій написали: „на користь сімейств борців, що померли в боротьбі за свободу голодного люду, робочих, що осталися без заробітку й хліба й інших людей, що через події в Росії осталися голодними й холодними”; і кружку цю обносять по церкві з 6 декабря 1905 року при кожній службі. А тепер спархіальне начальство „предписало” благочинному „немедленно прекратить цей незаконний збор”, а як прихожани не схочуть, то тоді припиняють з підмогою гражданської влади, а винуватих у цій справі „арештувати і предать суду”. Та коли хотять знайти винних і арештувати їх, то прийдеться арештувати все село, бо всі винуваті в сій справі. *І. С. Ч.*

Конотоп Чернігівської губ. У нас до 17 октября 1905 року усе було тихо, хоч де-хто по закутках і балакав, що стало жить погано і що треба б жить на иньшій, кращій лад. А все-таки мовчали, а як почитали маніфест 17 октября і узнали, що цим маніфестом дається свобода слова, зібрань, недоторкайність особи і иньше, то тоді так і загули, як бджоли. В городі було зібралось більше 15 тисяч народу, ходили з червоним прапором з надписом „свобода” і служили благодарственный молебн. Військо і поліція не припинялися. Але ж скоро нагнали вгору козаків, драгунів і піших салдатів, був заведений військовий стан і стали розганяти всякі збори і сходки. Після 6 год. вечора не можна було вийти з двору, бо получишь козацької нагайки або кулі. Тим часом в селах ще вільно було зібратись і про все балакати. Сельські общества робили приговори, щоб всю казенну церковну і монастирську землю розділити на душі тим, хто її обробляє; щоб духовенству не давати руги, а платити жалування: щоб не було поставлених земських начальників і поліції, а щоб народ сам собою порядкував і наставляв собі начальство, яке буде потрібне, і хто до того буде годящий; щоб салдатам уменшили год служби; щоб дітей можна було вчить кожному безплатно і багато ще дечого. С. Підлипне перше зробило такий приговор, а за тим і другі; а як узнало про це начальство, зараз і в села нагнало козаків і зробило те, що і в городі. 16 декабря прийшли в Підлепне козаки й драгуни і стали громаду скликать до церкви на сход; зібралось мало що не все село; тоді козаки почали арештовувати лю-

дей, котрих указували шпиги і в’язали одним кінцем віжок за попереk чоловіка, а другий кінець прив’язували до сідла і так нав’язали 6 чоловік, а тоді стали їх вести в город (5 верст). Вели їх „собачою рисою”, себто вони мусили бігти, скільки ставало сили, щоб поспішати за кінями. Притягнуті таким робом в город, вони були посажені в Острог. І тепер ще арештовують багато де котрих. Як невелика Конотопська тюрма, а вже давно повна набита політичними. Уже і в Ніжині і в Чернігіві одправляли, а все ніде дівають арештованих, так тепер найняли ще баню у Кетхудова, і вже і в бані скоро буде повно. Козаки в городі постійно п’яні, роблять багато шкоди. Війська все прибавляється, ще й сьогодні прислали один 1/3 сотні Донських козаків.

Чернігівський Губернатор дав приказ Конотопському справнику „не допустити з’їзду крестьянського союза, котрий має бути на цих днях”. *І. С. Ч.*

Цю хроніку з інтересом читатимуть ті, хто нині мешкає в селах Сари, Нова Добрянка, Мануйлівка, у містах Суми, Конотоп і інших згаданих населених пунктах. Цінність же самих матеріалів ще й у тому, що вони різнобічно віддзеркалюють суперечності початку ХХ століття. Домінують тексти з негативною конотацією – такі тогочасні реалії. А ще вони заманіфестували правописні, лексичні, граматичні й інші тодішні норми української мови, зафіксували їхню непослідовність, що також є природним фактом: розвиток мови багатомільйонного народу гальмував горезвісний Валувський циркуляр, Емський указ. Імперія хоч і заявляла про якісь демократичні норми, цінності, однак насправді не бажала втрачати своїх позицій, навіть посилювала їх усіма правдами й неправдами.

Окремо слід сказати про матеріали, що надходили від «простого люду». Вони вражають своєю щирістю й правдою, мають специфічну структуру, позаяк максимально наближені до народно-розмовної стихії. Ось зболений лист, пересипаний інтертекстами, від мешканки села Семенівки Костянтиноградського повіту, дружини священика Костенка:

«Господи, де ж правда, де ж закон, коли люди, котрі пильнують його, роблять такі страшні беззаконня? „Май отмщєніє и Азь воздамъ”, кажеш Ти. Як же ж можна мовчати, як же ж можна стерпіть, коли власть, тобто приставлені, роблять не твою волю, а свою, до кінця зневажають Твій образ в чоловікові, ні за що глумляться з його і все се остається без усякої кари. Ні, не можу мовчати: совість, що Ти запалив, звеліла мені заступитись за кривно зневажених братів. Чутка про земельні безпорядки, як завірюха добігла й до наших сусідів поміщиків і відібрала й від них спокійний сон. Злякались вони дуже й почали підлещуватись до селян; почали вони вертати їм ті штрафи, що позабірали не тільки за сей рік, а ще за два за три роки до сього. Найбільш від усіх разщєдрився поміщик с. Семенівки, Констант. повіту, пан Катеринич. Багацько

народу приходило до його, і всі поверталися від його дуже задоволені. Після пішли туди де які люди й з нашого села, Бердянки; забрали свої гроші і вернулися любенько до дому. У них і на думці не було, що те, що їм віддали, не своє, а неначе-б то чуже, крадене. Все це діялось в грудні місяці (декабрі), а в січні (январі) про це й думать забули. Коли, несподівано, 12-го січня проявились у нас салдати, справник, становий пристав і стражники.

Неначе грім вдарив в нас. Чутки про арешти вивуваті і безвинних так налякали нас, що як побачиш кінного стражника, аж затремтиш. А тут, бачте, цілий отряд. „Господи, що ж се буде”, шепотіли селяне, тай зацікавили, як їх очі побачили щось дуже страшне, як почули вони не людський крик. Наші сільські стражники помогли тим, що до нас приїхали відшукать тих людей, що позабірали штрафи, і шість чоловік безвинних вигнали з лайкою на майдан, обступили їх тісно і почали команду: „Навколюшки! Шапки знять! Кланяйтесь до землі!” Всі нещасні, як один чоловік, без шапок, вдарили поклон до самої землі. По-між ними були й дуже старі.

Сльози показувались з під сивих брів, та ніхто не осмілився плакати. „Що се ви <...> (далі така лайка, що й казати сором). Що се ви, хами – дуже сердито закричав справник. „Так вам штрафи брать”! „Давали, то й брали. Воно ж і пани з нас брали” почав казати Овчаренко, та й не скінчив бідолашний, бо розгніваний справник вихопив його з громади і почав бить прямисінько в лице. Далі пристав Назаренко прийшов йому помагати. Він схопив Овчаренка за волосся і підставляв його лице для побоїв доти, доки волосся не опинилось в його руках, доки не зомліла рука того, що так немилосердно розправлявся.

Під кінець сієї звірської розправи піднявся неймовірний крик. Багацько людей заголосило. „Давайте гроші”! почали знов команду. Та не знали люди, що будуть гроші править, не було із собою грошей, а де в кого і в хаті не було. „Женіть в кого єсть гроші, по хатам. По два стражники на чоловіка”! Скомандував справник. І погнали людей без жалю, гірш ніж женуть скотину, погнали нагайками і звеліли їти поруч з кіньми, погнали так, що у Василя Барабаша, хворого серцем, все лице покрилось глибокими шрамами.

А останні стояли навколішках; в їх не було грошей. „Вставайте”, загадав і їм справник, тільки вже не так сердито, не так голосно. „Женіть всіх в економію”! Що було далі, як падали старі, літ по 50 люди, котрі не мали сили бігти за кіньми по кучугурам снігу, як вже не справник, а пристав держав біля себе 7 чоловік навколішках, як грубо розпитували мого чоловіка і про инш. не буду казати, не можу; при одній думці серце підпливає кровью, тіло тремтить.

Ось що діялось, дорогі брати, і де-ж се? В самім мирнім селі. Гнобили, зневажали, і кого-ж? Добрих, простих селян, тих, що люблять від щірого серця свою вітчизну і Царя, селян, котрі ще так недавно, під новий рік при всій громаді обіщались своєму священ-

нику не вступать в союзи, не бастувать, а дожидать терпеливо государственної думи. Так були нарушені всі закони і божеські і чоловічі, забута була правда, і хто ж се все зробив? Ті, що приставлені навчати других правді і закону. Боже правий! Люди добрі, порадьте скривдженим, як правди добитися, найти дорогу до суда!»

Окреме місце в «Рідному Краї» займають повідомлення про Галичину, яка, наголошено в одній із заміток, «лежить <...> в Австро-Венгрії», а не в Україні. Та в інших публікаціях звучать оптимістичні ноти. Важливішим, переконують автори тижневика, є не входження на початку ХХ століття й сторіччями раніше України до складу інших імперій, а те, що на українських землях «з давніх-давен живе наш український народ (коло 3 мільйонів), котрий говорить нашою мовою і відрізняється від нас тільки трохи по одежі» [1905. – Число 4. – С. 11–12]. Із таких національно-патріотичних позицій заявлено в журналі й про Буковину. Між рядками текстів на цю прямо-таки пекучу тему, які друкував журнал, прочитується патріотизм і відчувається намагання наших предтеч відновити історичну справедливість – розширити кордони України, допомогти їй вирватися з імперських пут. Ця проблема заслуговує на окреме фундаментальне дослідження за матеріалами аналізованого видання.

Що ж до іншої сторінки – «З життя в Росії», – то її основне призначення, як і попередньої, не уславлення тих або тих досягнень, а миттєве та ефективне реагування на наболілі проблеми. І незброєним оком можна помітити, що редакція, автори значних і коротких за обсягом дискурсів на боці простого люду. Дописи дають йому, простолюднові, вичерпну відповідь на багато актуальних питань, точно документують усе, що відбувалося довкола. Потверджують сказане такі опубліковані матеріали:

«Більш як 40 тисяч робітників у Петербурзі не мають роботи і заробітку уже кілька місяців і терплять страшну нужду з своїми сім'ями. В останні часи почали збиратися і радитися про свою долю. Зложили вони вимагання до петербурської гор. думи, у якому написано: гор. дума мусить зараз же почати великі роботи (які вже давно намічені городом) і віддасть їх безробітним робочим. Які роботи доведеться віддати заводам, то дума мусить поставити умови, щоб заводи прийняли тих робочих, що останні місяці були вигнані з заводів. Далі робітники вимагають, щоб була обрана комісія з 12 гласних, до яких долучиться 12 виборних з робітників, і тая комісія мусить вдовольнити потреби безробітних. Разом з тим безробітні випустили відозву до всіх робітників Петербурга, просячи їх прийти їм на поміч в боротьбі. Дума вдовольнила бажання робітників, визначила 500,000 р. на роботи, обрала комісію і допустила в неї виборних

з робітників. Та петербургський градоначальник, по згоді з міністром внутрішніх справ, кажуть, не хотів стверджувати постанови думи, і се могло повести до великих клопотів і неспокою в столиці. Тепер чутки йдуть, наче вже градоначальник не буде перешкоджувати думі і робітникам в сій справі».

«Серед петербургських робітників склались „трудова група“, яка має на далі перетворитись в політичну партію. До неї пристало багато робітників з тих, що раніш належали до соціал-демократичної партії. Трудова група увійшла в згоду (зав'язала блок) з партією „народних соціалістів“ на час виборів».

«Партія 17 октября жваво готується до виборів, скликає збори прилюдні, розповсюджує свої видозви, засновує комітети по багатьох городах, і наміряється розіслати своїх агентів для агітації по селах. Де хто сподівається, що на-далі вона увійде в блок з „союзом рускаго народа“ або як иньше називається ця партія – „істинно рускихъ людей“». Поки ж з'ясувалось, що партія 17 октября входить в блок торгово-промисловою партією „Октябристам“ дуже легко ширить свою діяльність, бо ця партія дозволена начальством, і уряд догоджає їй. Головний діяч її, Гнучков, вславився тим, що в газетах висловив своє співчуття до теперішнього поведіння правительства, і виправдує заведення воєнно-польових судів. Через це иньші конституційні партії дуже обурені проти нього і його партії. Де хто з значних діячів вийшли з партії 17 октября і прилучилися до „мирного обновлення“» [1905. – Число 45. – С. 8–9].

Тематична сторінка «Життя по иньших державах» – це розповіді про «важніші справи по иньших сторонах закордонних, що викликають людність до більшої діяльності і жваво обмірковуються по ріжних часописах». Ці «інші сторони закордонні» – Франція, Германія (Німеччина), Англія, Австро-Угорщина й навіть Африка. Багато з повідомлюваних подій свідомо прив'язані до тих, які відбуваються в Росії (отже, і в Україні). Продемонструємо це хоч би таким аналітичним викладом:

«Робітники в західній Європі справляли свято 9 січня, на спомин того, як 9 січня 1905 року багато робітників у Петербурзі загинуло, домагаючись волі. В сей день в Германії, Бельгії, Італії, Франції та иньших краях збиралися народні віча. У самому Берліні (Пруській столиці) було 93 віча (мітинги), на їх промовляли видатні промовці, проводирі робітницької партії.

Берлінська поліція була на сторожі, але день той пройшов добре. 200.000 людей пройшло по городу, і поліція не мала приводу мішатися. Такі віча відбулися й по иньших містах Німеччини. В Італії сей день пройшов не так добре: великий натовп людей (тисяч

12) стріла кінна поліція і счинилася колотнеча; кілька людей ранено.

У **Франції** республіканці раді тому, що й селяне вітають нового президента Фальера; бо й селяне стоять за республіку. Франція має клопіт з Венесуелою (республікою в південній Америці). Вийшло непорозуміння з президентом тієї республіки Кастро. До берегів Венесуели послані Французькі воєнні кораблі.

В **Англії** вибори послів до ради державної ще трохи не скінчилися. Велику перевагу взяли ліберали; такої переваги вони не мали вже давно. Не вибрані видні люди з консервативної партії, навіть ті, що досі були міністрами. Вибрано також чимало послів робочих. Тепер можна сподіватися, що англійський парламент (Рада Державна) поведе нові закони добрі для трудящих людей. І Бури в Африці, що їх звали англійці років з 5 перед сим, – тепер надіються, що Англія дасть їм автономію і вільність.

Непорозуміння між **Австрією** та **Сербією** ще побільшало за сей тиждень: Австрія невдоволена з того, що Сербія увійшла в спілку з Болгарією, а се визначає, що сі маленькі балканські держави все більше та більше з'єднуються, як і личить братнім сусіднім народам. Австрія, як велика сусідня держава, звикла верховодити на Балканах; тепер їй неміло, що без неї завелася тая спілка. Нарікають в Австрії на свого міністра справ заграничних Голуховського, що не догледів того, що діється на Балканах. Сербі вигодовують багато свиней на продаж і вивозять їх в сусідню Австрію і се для Сербів велика торгівля, з неї вони мають добовий прибуток. І ось тепера Австрія забороняє везти до себе, через свою границу, свиней з Сербії. Болгарія прирадила вивозити свиней до иньших країн через болгарські морські пристані.

В **Японії**, як і в Росії, не стає на сей рік грошей більше 400 мільйонів рублів, щоб задовольнити державні потреби» [1905. – Число 4. – С. 13–14].

Навіть побіжний аналіз сторінок «Україна», «Росія», «Інші держави» часопису «Рідний Край» дає право констатувати, що це видання зіграло велику роль у пробудженні свідомості народних мас, у виборюванні демократичних прав, у відстоюванні національної честі й гідності. Сучасні українці повинні віддати належну шану своїм попередникам, які в нелегких умовах виборювали нашу самостійність та незалежність. Основне сьогоднішнє завдання – довести справу тих, хто стояв на сторожі українського державотворення на початку ХХ сторіччя, до логічного кінця. Так має бути. Бо це, урешті-решт, і справедливо, і чесно.

